

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-2-8>

УДК 159.922.6

Людмила МІХЄЄВА

кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0369-1129>

e-mail: ludamixeeva@ukr.net

Олексій ЛУНКОВ

здобувач PhD,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3919-8862>

e-mail: oleksiyjunkov@gmail.com

Валерія ГАВЛОВСЬКА

магістр психології,
Хмельницький національний університет
e-mail: lera962301@gmail.com

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Стаття присвячена питанням теоретичного дослідження соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій в процесі професійної підготовки. Здійснено припущення, що розвиток соціально-психологічної компетентності є факторами професійного становлення майбутнього фахівця. Охарактеризовано соціально-психологічну компетентність як інтегральну особистісну якість, що є необхідною у професійній діяльності майбутніх фахівців соціономічного напрямку та є фактором, що сприяє самоактуалізації і самореалізації студента. З'ясовано, що соціально-психологічна компетентність є комплексним явищем, яке охоплює різні аспекти. Розглядаються ключові фактори розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців сфери «людина-людина» у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: соціально-психологічна компетентність, фахівці соціономічних професій, емоційно-вольова сфера, ціннісні орієнтації, соціальна креативність, задоволеність власним життям, комунікативні уміння.

Liudmyla MIKHIEIEVA, Oleksiy LUNKOV, Valeria HAVLOVSKA

Khmelnytskyi National University

DEVELOPMENT OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIO-ECONOMIC PROFESSIONS

The article is dedicated to the theoretical exploration of the social-psychological competence of future specialists in socio-economic fields during professional training. Through a theoretical analysis of scientific sources, it has been revealed that social-psychological competence is a crucial factor for successful functioning in society, building relationships with

others, and achieving personal and professional goals. The assumption is made that the development of social-psychological competence is a factor in the professional development of future specialists in socio-economic professions, contributing to self-actualization and self-realization of higher education seekers.

The importance of developing social-psychological competence in the professional training of socio-economic professionals is established. The author argues that this competence is key to interacting with others, fostering effective communication, empathy development, leadership skills, and conflict resolution. The significance of this competence also lies in the ability of professionals to sensitively respond to the needs of others and provide appropriate support.

It is clarified that social-psychological competence is a complex phenomenon covering various aspects such as empathy, communication skills, social competence, conflict resolution, assertiveness, adaptability, cultural awareness, and collaboration ability. These components complement each other and assist future professionals in effectively communicating with others, understanding their needs, building positive relationships, and resolving social situations.

The author substantiates key factors in the development of social-psychological competence for future professionals in the «person-to-person» sphere during professional training, including emotional-volitional balance, the presence of value orientations, social creativity, the formation of communicative skills, and life satisfaction.

Keywords: social-psychological competence, professionals in socio-economic professions, emotional-volitional sphere, value orientations, social creativity, life satisfaction, communicative skills.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасне суспільство швидко трансформується під впливом глобалізації, технологічних новацій, економічних і політичних змін. Україна, знаходячись в ситуації повномасштабної війни з росією, стикається із внутрішнім переміщенням осіб, трудовою міграцією та іншими важливими факторами, що визначають низку важливих завдань для нашої країни.

Однією із пріоритетних задач є підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців, особливо соціономічних професій. В сучасному суспільстві важко переоцінити значення підготовки таких фахівців, які здатні адаптуватися до нових умов, співпрацювати з різними культурами, розуміти соціальні процеси й ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Ключовим елементом успішної підготовки таких фахівців є розвиток їх соціально-психологічної компетентності. Це допомагає студентам не лише ефективно спілкуватися та взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях, але й розвивати навички адаптації до змін, розуміння різноманітних поглядів, толерантності й емпатії. Це є важливим елементом в їхній готовності аналізувати соціальні ситуації та швидко реагувати на зміни у взаємодії з оточуючими людьми.

Аналіз досліджень та публікацій

Підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій та особливості їхнього професійного розвитку були об'єктом наукових досліджень таких науковців як А. Журавльова, В. Зазикін, О. Заньковський, Р. Кричевський, К. Левін, Н. Ревенко, Ф. Тейлор, Ф. Фідлер та багатьох інших.

Розвиток компетентнісного підходу у навчанні розглядали такі науковці як Дж. Равен, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Ничкало, О. Овчарук, Л. Петровська, О. Сидоренко та інші.

Дослідження соціально-психологічної компетентності відображено в наукових працях Л. Оран-Лембрик, І. Вегерчук, Л. Власенко, Л. Деркач, О. Лозової, Л. Лепіхової, О. Казаннікової, О. Кайріс, О. Керик, Н. Мачинської, О. Піркової, О. Тохтамиш та інших. Не зважаючи на достатньо великий внесок науковців у розробку означеної проблеми, дослідження ключових факторів розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі професійної підготовки потребує більш глибокого вивчення.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні ключових факторів розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу

На кожному етапі еволюції суспільства виникають нові вимоги та завдання для індивіда, особливо в сфері освіти та професійної підготовки фахівців. Серед ключових пріоритетів сучасної вищої освіти є створення системи, яка враховуватиме аспекти професійного зростання студентів, одночасно враховуючи їхні особистісні особливості. Це неможливо без наставлення на розвиток соціально-психологічної компетентності студентів.

Розвиток соціально-психологічної компетентності є особливо важливим у професійній підготовці фахівців соціономічних професій, оскільки:

– сфера «людина-людина» передбачає постійний контакт, спілкування та взаємодію з іншими особами і саме розвиток соціально-психологічної компетентності надає майбутнім фахівцям навички ефективної комунікації, сприяє здатності чітко висловлювати свої думки, вислуховувати та розуміти інших, уникати конфліктів і будувати конструктивні стосунки;

– розвиток соціально-психологічної компетентності допомагає майбутнім фахівцям розвивати емпатію – здатність співчувати та розуміти емоції і потреби інших людей, що є важливим чинником для побудови довірливих стосунків, вирішення конфліктів і взаєморозуміння;

– співпраця в соціономічних професіях часто передбачає необхідність виступати в ролі лідера або спільно приймати рішення, а соціально-психологічна компетентність розвиває навички лідерства, включаючи мотивацію, вплив і побудову спільних цілей;

– розвиток соціально-психологічної компетентності допомагає майбутнім фахівцям навчитися ефективно вирішувати конфлікти, що виникають у процесі взаємодії, знаходити компроміси та зберігати гармонію у стосунках;

– працюючи з іншими людьми, фахівці можуть опинитися у ситуаціях, коли їм потрібно надати підтримку та допомогу і саме розвиток соціально-психологічної компетентності робить їх здатними реагувати чутливо на потреби інших і надавати відповідну допомогу.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з даної проблеми вказує на те, що розгляд поняття соціально-психологічної компетентності та підходів до її структури відображає всю її складність і багатогранність. Аналіз публікацій відзначає різноманітні трактування самого поняття «соціально-психологічна компетентність», що вказує на те, що різні автори розглядають і розуміють цей термін з різних точок зору. Одні підкреслюють аспекти взаємодії з іншими та соціальною адаптацією, інші акцентують увагу на розвитку міжособистісних навичок і комунікативної ефективності.

Так, Г. Кошонько наголошує, що соціально-психологічна компетентність є повноцінною характеристикою особистості, що визначає її ефективність у взаємодії з оточуючим соціумом. Ця компетентність представляє собою інтегральну форму, що включає в себе знання про суспільство, механізми та сценарії міжособистісних взаємодій, адекватні уявлення про соціальні об'єкти та ситуації, уміння прогнозувати їхній розвиток, а також навички самоконтролю та впливу на інших людей. Крім того, до складу цієї компетентності входять особистісні якості, які визначають характер взаємин [3].

Л. Лепіхова розглядає соціально-психологічну компетентність як механізм, відмінний від сутності соціально-психологічної поведінки особистості. На її думку, ця компетентність виконує унікальну роль у доповненні всіх інших видів компетентностей особистості, оскільки її акцент робиться на інтерперсональних відносинах і міжособистісній взаємодії [5].

Згідно з дослідженнями науковців А. Сухова і А. Деркача, соціально-психологічна компетентність особистості охоплює спеціальні знання про суспільство, політику, економіку та культуру, утворюючи своєрідний світогляд. Цей світогляд дозволяє особистості бути орієнтованою в будь-якій соціальній ситуації, приймати обдумані рішення та досягати поставлених цілей [2].

Соціально-психологічна компетентність, на думку С. Архипової, є цілісним показником особистісного розвитку та фактором, що сприяє самоактуалізації і самореалізації особистості [6].

Л. Орбан-Лембрик розглядає соціально-психологічну компетентність як сукупність комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, що дозволяють особистості орієнтуватись у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, приймати правильні рішення та досягати певних цілей [8].

Отже, аналізуючи сучасні наукові джерела, можна відзначити, що соціально-психологічна компетентність є комплексним явищем, яке охоплює різні аспекти, а саме:

- емпатія: полягає у здатності зрозуміти та сприйняти емоції, переживання і потреби інших людей, поставити себе на місце іншої людини і побачити ситуацію з її точки зору;

- комунікативні навички: вміння ефективно передавати інформацію, слухати, розуміти та відповідати на повідомлення, а також використовувати невербальні сигнали і мову тіла;

- соціальна компетентність: передбачає здатність побудови позитивних стосунків з іншими, демонстрація емоційної інтелігенції та вміння відповідати на соціальні норми й очікування;

- розв'язання конфліктів: вміння ефективно вирішувати суперечки та конфлікти, знаходити компроміси і досягати взаємоприйняттого рішення;

- самоствердження й асертивність: полягає у здатності виражати свої потреби, думки та бажання без агресії і урахування інтересів інших людей;

- адаптивність: здатність пристосовуватися до різних соціальних ситуацій і спілкуватися з різними типами особистостей;

- вміння сприймати критику: полягає у здатності сприймати критику і знаходити способи вдосконалювати свою поведінку та взаємодію з іншими;

- культурна свідомість: передбачає розуміння і повагу до культурних відмінностей та особливостей інших людей, вміння працювати в багатокультурному середовищі;

– здатність до співпраці: це вміння працювати в команді, виконувати ролі, сприяти спільним цілям і спільному досягненню успіху.

Ці складові взаємодоповнюють одна одну та допомагають людині ефективно спілкуватися з іншими, розуміти їх потреби, створювати позитивні стосунки та вирішувати соціальні ситуації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє виокремити ключові фактори, що впливають на розвиток соціально-психологічної компетентності студентів. Серед них варто виділити такі: збалансованість емоційно-вольової сфери; задоволеність власним життям; соціальна креативність; значущі якості особистості, що пов'язані з життєвими цінностями; наявність комунікативних умінь.

Емоційно-вольова сфера є визначальним елементом, оскільки вона впливає на різні аспекти особистісного функціонування, важливі для успішної взаємодії з іншими й адаптації в суспільстві. Довготривалі емоційні переживання можуть призводити до високого рівня емоційної напруженості, що, в свою чергу, може впливати на здатність особистості ефективно керувати своїми емоціями й управляти міжособистісними відносинами. Напруженість в емоційно-вольовій сфері також може породжувати недовіру до власних здібностей, що стосується управління негативними емоціями та ефективної комунікації.

Вміння керувати емоціями формуються у майбутнього фахівця під час навчання та практики, і проявляються у підтриманні рівноваги під час виконання професійних завдань, контролі емоцій під час прийняття рішень і виборі ефективних стратегій взаємодії в різних ситуаціях. Науковці С. Пухно і Т. Щербак вважають, що це вимагає від фахівця здатності розпізнавати проблемні моменти під час міжособистісної взаємодії при виконанні професійних завдань і готовності до їх вирішення. Це передбачає збереження емоційного контролю, швидкість реакції та володіння навичками соціально-психологічної адаптації у змінних умовах [9].

Здатність до емпатії, як виправдано вказано Л. Данилевичем у статті «Психологічні аспекти розвитку соціально-психологічної компетентності студентів-психологів», є ключовим елементом у розвитку соціально-психологічної компетентності. Емпатія дозволяє студентам не лише відчувати емоційний стан інших, але й глибоко осмислити соціальні ситуації, розкрити мотивації та потреби інших осіб. Цей аспект компетентності впливає на когнітивний аспект стосунків і сприяє підвищенню розуміння мотивацій і потреб інших людей. Здатність відчувати емоції інших та зрозуміти їхні перспективи

сприяє створенню сприятливого клімату для ефективного спілкування та гармонійної взаємодії в групових ситуаціях. Врахування і розвиток емпатії є важливою складовою формування соціально-психологічної компетентності студентів [2].

Врахування та підтримка задоволеності власним життям, на наше переконання, може бути важливим фактором у процесі розвитку соціально-психологічної компетентності. Задоволеність власним життям є важливим показником психологічного благополуччя та може суттєво впливати на різні аспекти особистісного розвитку. Позитивне ставлення до власного життя сприяє позитивній самооцінці, що, в свою чергу, відіграє роль у формуванні стійкого психічного здоров'я. Високий рівень задоволеності може бути підтримкою для ефективної взаємодії з іншими, а також стимулювати бажання вдосконалювати комунікативні навички. Люди, які відчують радість і задоволення від свого життя, частіше готові взаємодіяти з іншими, розвивати власні вміння спілкування та відкриватися новим можливостям.

Теорія та практика педагогічної взаємодії в сучасних закладах вищої освіти, на думку науковиці В. Казібекової, спрямовані на формування особистості студента та розвиток його готовності до майбутньої професійної діяльності. Протягом навчання в університеті відбувається процес початкової інтерналізації майбутньої професії, коригування життєвої позиції та світогляду студента, освоєння різних способів і форм ефективної взаємодії, гнучкої поведінки та тактовного спілкування [4].

У зв'язку з цим, вважаємо, що ключову роль у розвитку соціально-психологічної компетентності особистості відіграють комунікативні уміння, які мають величезне значення для її успіху й адаптації в суспільстві. Комунікативні уміння грають ключову роль у взаємодії особистості з оточуючим суспільством, вони сприяють не лише ефективному спілкуванню, але й здатності висловлювати свої думки, розуміти точки зору інших, вирішувати конфлікти та формувати позитивні взаємини. Успішне спілкування включає в себе здатність слухати, виражати свої думки чітко та конструктивно, а також розуміти невербальні сигнали та контекст комунікації.

За словами О. Низовця, розвиток комунікативної компетентності відіграє особливо важливу роль у підготовці майбутніх фахівців, чії професії належать до соціономічних видів праці. У цих професіях «спілкування зі сторони, що супроводжує трудову діяльність, перетворюється на професійно значущу, суттєву сторону» [7].

Ще одним чинником, що має значний вплив на розвиток соціально-психологічної компетентності фахівців соціономічного

спрямування, є значущі якості особистості, пов'язані з життєвими цінностями. Чітко сформульовані життєві цінності є свого роду внутрішнім компасом, який допомагає здобувачам вищої освіти орієнтуватися у своєму житті. Засвоєння цих цінностей дозволяє їм більш свідомо визначати свої цілі, приймати рішення та керувати власною поведінкою. Це, в свою чергу, сприяє розвитку внутрішньої впевненості та відповідальності за власні вчинки. Зв'язок між життєвими цінностями та соціально-психологічною компетентністю виявляється також у здатності налагоджувати глибокі міжособистісні зв'язки. Засвоєння спільних цінностей може стати основою для побудови та збереження позитивних міжособистісних відносин, що є важливим елементом соціальної адаптації та взаємодії в професійному співтоваристві.

Важливим елементом підготовки фахівців соціономічного напрямку для ефективної діяльності у сучасному суспільстві є розвиток ціннісно-сислової сфери та формування позитивних ціннісних орієнтацій. Ціннісно-сислова сфера є важливим аспектом формування особистості, враховуючи її готовність до соціальної активності та професійної діяльності. Цінності допомагають фахівцеві утримуватися від змін, залишаючись морально свідомим і готовим до викликів. Соціальна активність фахівця, його здатність адаптуватися до нових умов і зберігати відповідальність за свою професійну діяльність також ґрунтується на ціннісних орієнтаціях [1].

На думку Л. Ребухи, ціннісні орієнтації мають глибокий вплив на становлення професійної компетентності майбутніх фахівців у соціономічних галузях, так як вони проявляються в результативності прийняття рішень, виконанні адекватних професійних дій та усвідомленні відповідальності за наслідки своєї професійної діяльності [10].

На нашу думку, ще одним компонентом, який відіграє важливу роль у розвитку соціально-психологічної компетентності, сприяючи збагаченню та поглибленню взаємодії особистості зі своїм оточенням і соціумом в цілому, є креативність. Креативність є суттєвою складовою соціально-психологічної компетентності, яка розширює можливості особистості для взаємодії зі світом, сприяє розвитку цінних якостей та допомагає досягати успіху у міжособистісних стосунках і професійній діяльності, робить особистість більш гнучкою у сприйнятті нових ідей, допомагає розкривати нові можливості та використовувати їх у взаємодії з оточуючим світом. Вона стимулює ініціативу, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку, що є важливими складовими позитивної соціальної адаптації та взаємодії. Креативність сприяє

розширенню горизонтів спілкування, поглибленню розуміння інших людей та сприйняття різноманітності поглядів і думок. Завдяки креативності, особистість може бути більш відкритою до нових ідей, готовою до ініціативи та лідерства у соціальних ситуаціях. Вміння думати творчо та знаходити нестандартні шляхи вирішення завдань робить особистість більш адаптивною до змін, що відіграє важливу роль у сучасному динамічному соціальному середовищі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел виявлено, що соціально-психологічна компетентність є важливим чинником для успішного функціонування в суспільстві, побудови взаємовідносин з іншими та досягнення особистих і професійних цілей. Ця компетентність має вирішальне значення в різних професійних галузях (особливо це стосується професій соціономічного спрямування), де міжособистісна взаємодія відіграє ключову роль.

З'ясовано, що збалансованість емоційно-вольової сфери, наявність ціннісних орієнтацій, соціальної креативності, задоволеність власним життям і високі комунікативні уміння, взаємодіючи між собою, створюють сприятливі умови для розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій в процесі професійної підготовки. Ці фактори сприяють формуванню глибокого розуміння міжособистісних взаємодій, розвитку спритності в спілкуванні, а також здатності адаптуватися до різноманітних соціальних ситуацій. Вони визначають не лише якість взаємин, але й впливають на особистісний зріст, збагачуючи знання та досвід студентів. Загалом, ці фактори не тільки сприяють вдосконаленню соціально-психологічної компетентності студентів, але й підтримують їхній психологічний комфорт та успішність в особистісному і професійному розвитку.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо в дослідженні психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Література

1. Балахтар В. В. Ціннісні орієнтації як показник професійного становлення фахівців з соціальної роботи. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені

Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI : Психологія обдарованості. Київ-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 15. 2019. С. 138-147.

2. Данилевич Л. А. Психологічні аспекти розвитку соціально-психологічної компетентності студентів-психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2017. Вип. 2(1). С. 89-93.

3. Данилевич Л. А. Психологічні особливості соціально-психологічної компетентності майбутніх психологів. *Психологічний журнал* / ред. О. Д. Сафін та ін. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. №3. С. 50-57.

4. Казібекова В. Ф. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Інсайт : психологічні виміри суспільства* : науковий журнал. 2019. Вип. 2. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 64-71.

5. Лепіхова Л. А. Соціалізація та соціально-психологічна компетентність як рівні особистісної зрілості. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : науково-методичний збірник. К. : Контекст, 2000. С. 105-108.

6. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 94. Чернігів : ЧДПУ, 2011. Серія : Психологічні науки. С. 26-29.

7. Низовець О. А. Розвиток комунікативної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : збірник наукових праць. №3(5). К. : Університет «Україна», 2007. С. 355-362.

8. Орбан-Лембрик Л. Е. Компетентність особистості як соціально- психологічний феномен. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч.І. С. 3-11.

9. Пухно С., Щербак Т. Емоційна стійкість як складова емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів [Текст]. *Актуальні питання природничо-математичної освіти* : збірник наукових праць / МОН України, СумДПУ імені А. С. Макаренка ; [ред. Рада : М. І. Бурда, М. Гарнер, О. І. Мельников та ін.]. Суми : СумДУ імені А. С. Макаренка, 2022. Вип. 2 (20). С. 136-143.

10. Ребуха Л. З. Вплив ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-психологів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*. Серія : Педагогічні науки. 2019. №9.

Електронне наука фак. вид. ULR:
<http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/358>

References

1. Balakhtar V. V. Tsinnisni orientatsii yak pokaznyk profesiinoho stanovlennia fakhivtsiv z sotsialnoi roboty. Aktualni problemy psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. VI : Psykholohiia obdarovanosti. Kyiv-Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. Vyp. 15. 2019. S. 138-147.
2. Danylevych L. A. Psykholohichni aspekty rozvytku sotsialno-psykholohichnoi kompetentnosti studentiv-psykholohiv. Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria : Psykholohichni nauky. 2017. Vyp. 2(1). S. 89-93.
3. Danylevych L. A. Psykholohichni osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv. Psykholohichni zhurnal / red. O. D. Safin ta in. Uman : VPTs «Vizavi», 2019. №3. S. 50-57.
4. Kazibekova V. F. Psykholohichni osoblyvosti komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv. Insait : psykholohichni vymiry suspilstva : naukovi zhurnal. 2019. Vyp. 2. Kherson : Vydavnychi dim «Helvetyka», 2019. S. 64-71.
5. Liepikhova L. A. Sotsializatsiia ta sotsialno-psykholohichna kompetentnist yak rivni osobystisnoi zrilosti. Kroky do kompetentnosti ta intehtatsii v suspilstvo : naukovo-metodychnyi zbirnyk. K. : Kontekst, 2000. S. 105-108.
6. Mudryk A. B. Sotsialna kompetentnist osobystosti: postanovka problemy i teoretichni aspekty doslidzhennia. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Vyp. 94. Chernihiv : ChDPU, 2011. Seria : Psykholohichni nauky. S. 26-29.
7. Nyzovets O. A. Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh psykholohiv. Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymi potrebamy : zbirnyk naukovykh prats. №3(5). K. : Universytet «Ukraina», 2007. S. 355-362.
8. Orban-Lembryk L. E. Kompetentnist osobystosti yak sotsialno-psykholohichni fenomen. Zbirnyk naukovykh prats : filosofii, sotsiolohiia, psykholohiia. Ivano-Frankivsk : VDV TsIT, 2007. Vyp. 12. Ch.I. S. 3-11.
9. Pukhno S., Shcherbak T. Emotsiina stiikist yak skladova emotsiino-etychnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv [Tekst]. Aktualni pytannia pryrodnycho-matematychnoi osvity : zbirnyk naukovykh prats / MON Ukrainy, SumDPU imeni A. S. Makarenka ; [red. Rada : M. I. Burda, M. Harner, O. I. Melnykov ta in.]. Sumy : SumDU imeni A. S. Makarenka, 2022. Vyp. 2 (20). S. 136-143.
10. Rebukha L. Z. Vplyv tsinnisnykh orientatsii na formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv-psykholohiv. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seria : Pedahohichni nauky. 2019. №9. Elektronne nauk. fakh. vyd. ULR: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/358>